

Folia Protestantica Croatica
Svezak 7

Alojz Jembrih
Stipan Konzul i njegovo djelo

BIBLIOTEKA

Folia Protestantica Croatica

Svezak 7

RECENZENTI

dr. sc. Marina Schumann

dr. sc. Lidija Matošević

Alojz Jembrih

Stipan Konzul i njegovo djelo

Uz 500. obljetnicu rođenja
(1521.–2021.)

Hrvatsko kulturno
društvo u Gradišću

Teološki fakultet
»Matija Vlačić Ilirik«

Adventističko teološko
visoko učilište

Zagreb, 2023.

Sadržaj

Predgovor	8
I. Barun Ivan III. Ungnad Weissenwolf od Sonnecka u službi cara Ferdinanda I.	15
Ivan (Hans) Ungnad u Württembergu i njegova zauzetost oko tiskanja hrvatskih knjiga u Urachu	22
II. O Stipanu Konzulu iznova	27
Dva Konzulova pisma – obrana i zahvala	40
Mišljenje stručnjaka o hrvatskom probnom prijevodu <i>Novoga Testamenta</i> Stipana Konzula	47
Konzulova skrb za glagoljična slova	50
III. Trubarova skrb za hrvatski prijevod Biblije	55
IV. Prevoditeljsko-izdavačka djelatnost Ungnadove uraške tiskare	69
Antun Dalmatin u spisima inkvizicije	75
Antun Dalmatin u Urachu	77
Prvi probni glagoljični otisak (1560.)	80
Nesuglasje oko maloga glagoljičnog <i>Katekizma</i> (1561.)	86
Ćirilični probni otisci (1561.)	95
<i>Mi vas prosimo, dajte nam u pravoj ljubavi na znanje</i>	106
V. Prva Trubarova sumnja u Konzulovo prevođenje	110
Jezična razumljivost Dalmatinovih i Konzulovih prijevoda	120
VI. Trubar protiv Konzula	133
VII. Konzulov itinerarij – put u Istru i Hrvatsku	149
VIII. Svjedočanstva o jezičnoj ispravnosti hrvatskoga prijevoda <i>Novoga Testamenta</i> (I. dio, 1562. glag.)	161
Petar II. Erdödy (o. 1504.–1567.)	172
<i>Novi Testament</i> (1562./63.) i drugi o njemu	175
Primjerci hrvatskih knjiga tiskanih u Urachu u knjižnicama Beograda, Ljubljane i Zagreba te pretisci i transliteracije danas	192
Novi primjerci uraško-hrvatskih izdanja knjiga u Šopronu i Bratislavi	194
Pretisci i transliteracije uraško-hrvatskih izdanja	195
	5

Prijevod Sv. Pisma na narodne jezike u Europi	198
Posjet Urachu	199
IX. Naziv jezika u hrvatskim izdanjima i naziv Ungnadove tiskare u Urachu (1561.–1564.)	201
Nazivi Ungnadove tiskare u literaturi	215
«Proroci» (1564.) u korespondenciji Vatroslava Jagića	221
Sedam zabluda jednoga autora	228
Netočna atribucija predgovora maloga probnog glagoljičnog <i>Katekizma</i> (1561.)	235
X. Uvid u poslovanje Ungnadove tiskare u Urachu	239
XI. Prva hrvatska knjiga za <i>uboge Hrvate</i> u zapadnoj Ugarskoj (1568.)	253
Prilog: Predgovor (posveta) <i>Postille</i> , 1568.	274
XII. Što se i kako pisalo o Stipanu Konzulu kod gradišćanskih Hrvata	278
Tajna odredba cara Maksimilijana II. protiv doseljenih Hrvata u Donjoj Austriji u doba Stipana Konzula	300
XIII. Sudbina Ungnadove tiskare nakon 1564. godine	303
Tiskarski inventar uraške tiskare na Trsatu	307
Glagoljična i ćirilična slova uraške tiskare u Rimu	310
XIV. Prilozi	317
Preslik Konzulova glagoljičnog autografa prijevoda <i>Novoga testamenta</i> (1560.): Iv 9 i Dj 1	318
Uz <i>Errata</i> glagoljskoga <i>Novoga testamenta</i> (1562.) + preslik <i>Regesta – Slavischer Bücherdruck</i> (prilog poznavanju tiskarskoga rada Ungnadove tiskare u Urachu)	330
Prihodi i rashodi Ungnadove tiskare (1560.–1564.)	352
Prihodi i rashodi Ungnadove tiskare od Jurjeva 1563. do Jurjeva 1564.	392
Posljednji luteranac	424
Dodatak: Razgovor u <i>Glasi Crkve</i>, br. 38-39, 2011.	447
Literatura	454
Sažetak	480

Zusammenfassung

485

Uz 500. obljetnicu rođenja Stipana Konzula 2021.

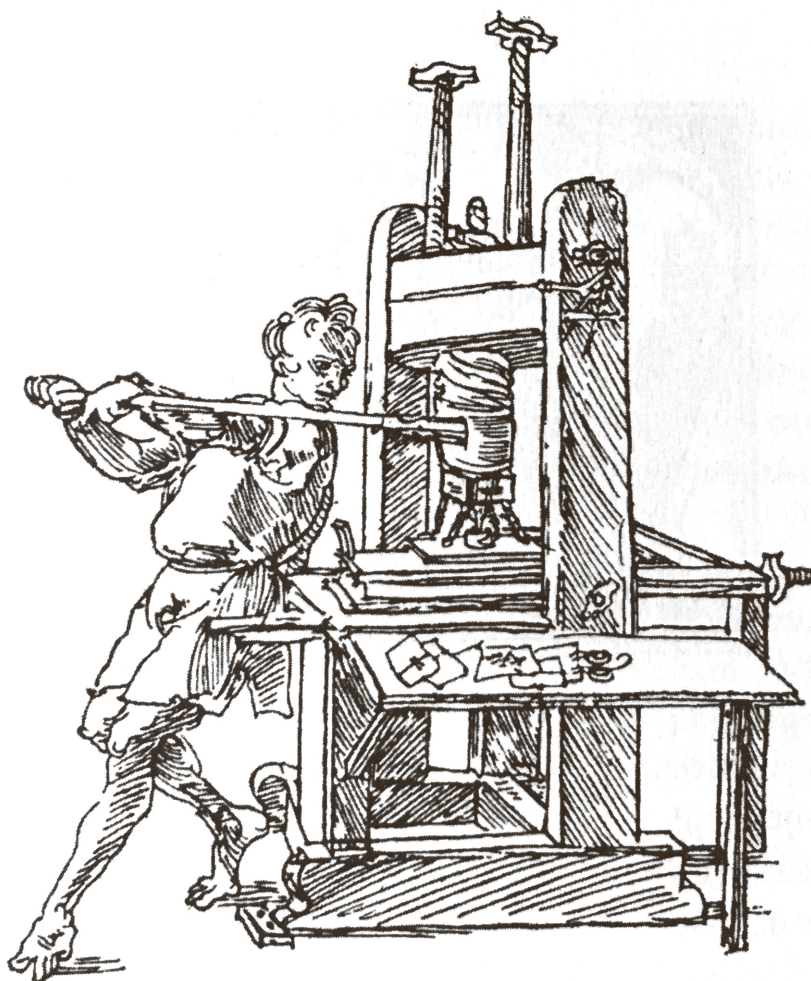
490

Bilješka o autoru

494

Kazalo imena

500

Albrecht Dürer, crtež perom, 1511., Musée Bonnat-Helleu, Bayonne

Predgovor

Prigodom 500. obljetnice rođenja Stipana Konzula Istranina (1521.–1579.–2021.) valja o njemu i Antunu Dalmatinu iznova progovoriti na temelju arhivskih dokumenata koji su izvori iz prve ruke i koji svakoga proučavatelja opominju da je potrebno ispraviti neke ocjene, ponekad i paušalne, o Stipanu Konzulu i njegovu djelu. Svakako, ovo je prigoda da se tom istarskom velikanu i prevoditeljskom entuzijastu, ljubitelju glagoljice i hrvatske riječi 16. stoljeća, posveti više pozornosti nego što se to dosada činilo u hrvatskoj historiografiji. U prethodnom stoljeću isticalo se u hrvatskim povijestima književnosti kako Stipan Konzul u hrvatskoj književnosti nije odigrao onu ulogu koju je u slovenskoj imao Primož Trubar. Pri takvoj se usporedbi zaboravljalo na društvenopolitičke okolnosti koje su vladale u tadašnjoj Hrvatskoj, koja nije obuhvaćala Istru. To pak znači da u slavonsko-hrvatskom kraljevstvu tada nije bilo protestantskoga staleža u gradovima koji bi širili i potpomagali protestantizam, kao što je to bio slučaj u Kranjskoj, poglavito u Ljubljani. Osim toga, Trubar je, iako protjeran iz Ljubljane, u doba biskupa Urbana Tekstora ipak došao iz Uracha u Ljubljanu u dva navrata: od lipnja do rujna 1561. i drugi put od 1562. do srpnja 1565., kada djeluje kao superintendant, propovjednik i organizator protestantske crkvene zajednice u Ljubljani. Stipan Konzul je pak najviše djelotvorno boravio u Urachu, zauzet oko prevođenja i tiskanja knjiga na hrvatski jezik. Doduše, u Ljubljanu je došao 1559. povodom svog probnog hrvatskoga prijevoda NZ, o kojemu se povjerenstvo 28. kolovoza 1559. pozitivno očitovalo u Metliki (Bela Krajina). Drugi put je došao u Hrvatsku i Istru 1562. početkom prosinca radi prikupljanja pisanih svjedočanstava o ispravnosti prijevoda prvog dijela NZ tiskanog na glagoljici. Stoga je on na konkretnim hrvatskim poslovima više napravio nego Primož Trubar, što je i razumljivo, jer svaki je preuzeo i imao odgovornost za svoje knjige, tj. Stipan Konzul za hrvatske, a Trubar za svoje kranjske (windische/slovenske), kako su to pred Ivanom Ungnadom

izričito i javno artikulirali. Jasno je da u Konzulu nije moguće gledati prvorazrednu književnu pojavu koja bi mogla djelovati na razvojni slijed hrvatske književnosti, pa i na tijek duhovnoga života u Istri i Hrvatskoj u cjelini. Ali zato je njegov lik i djelo potrebno promatrati upravo kroz ostvarenje u hrvatsko-prevoditeljsko-izdavačkom krugu u Urachu, a tu mu ipak pripada vodeće mjesto. To je činjenica koju se ne smije zanemariti ni danas, a na tu činjenicu oslanja se i ova knjiga posvećena Stipanu Konzulu i njegovu djelu.

Stipan Konzul svakako spada u krug glasovitih Istrana – Hrvata kakve je u svojoj knjizi predstavio Ivan Kukuljević Sakcinski 1886. pod naslovom *Glaviti Hrvati prošlih vijekova*, a među njima dodijelio je i primjereno mjesto Stipanu Konzulu.

Čitatelj ove knjige možda će uočiti da se njezin sadržaj, u nekim poglavljima ponavlja, odnosno da je dio teksta već predodčen u knjizi *Stipan Konzul i «Biblijski zavod» u Urachu* (2007.). To bi tako izgledalo na prvi pogled. Međutim, u sadržaju ove knjige ipak je pozornost prvenstveno usmjerena na baruna Ivana Ungnada, potom na Stipana Konzula i njegovu djelatnost, kao i Antuna Dalmatina s više gledišta, odnosno kroz različite mijene u radu, pri čemu su korišteni izvorni podatci iz predgovora knjiga i pisama koja su objavili Ivan Kostrenčić (1874.), Theodor Elze (1897.), kao i Trubarovih pisama u Rajhmanovu slovenskom prijevodu (1986.).

U knjizi se na više mjesta razabire autorov kritičko-korektivni (možda i polemički) diskurs, koji je proizašao iz uvida u dosadašnju sekundarnu literaturu u kojoj se o Stipanu Konzulu i Antunu Dalmatinu ponekad govori na osnovi netočno predodčenih podataka vezanih uz njihovu prevoditeljsku i izdavačko-tiskarsku djelatnost u Urachu.

Budući da je najzaslužniji za realizaciju tiskarsko-izdavačkoga pothvata u Urachu bio barun Ivan (Hans) Ungnad od Sonnecka (kao vlasnik tiskare i njezin blagajnik, no još je zaslužniji bio württemberški vojvoda Krištof), valjalo je nešto i o njemu reći upravo na početku knjige, jer Ungnad je ipak najveći dio svoje vojničke karijere proveo kao kapetan štajersko-slavonske Vojne granice, skrbeći za utvrdo-obranbeni sustav na slavonsko-hrvatskom graničnom prostoru zajedno s Nikolom IV. Zrinskim (1508/18.–1566.). Iako će se Ungnad uskoro odreći dužnosti vrhovnoga kapetana (vjerojatno zbog neslaganja s banom Nikolom IV. Zrinskim), njegove zasluge za izgradnju utvrda, ne samo utvrde i grada Varaždina, već i drugih utvrda u Slavoniji, bile su velike. (KRUHEK, 1995., 104-105, 141-144, 149-159; ŠTEFANEC, 2022., 13-23).

Potom slijedi dio u kojemu se predodčuje Stipan Konzul, počev od njegove (dosad u literaturi) prihvaćene godine rođenja 1521. pa sve do smrti 1579. na prostoru zapadne Ugarske, gdje je djelovao gotovo deset godina među tamošnjim Hrvatima, kojima je donio latiničnu hrvatsku *Postillu*, prevedenu zajedno s Antunom Dalmatinom iz latinske *Postille* teologa Ivana Brencija i tiskane

u Regensburgu 1568., nakon što su obojica otišla iz Uracha (početkom ožujka 1566.). Stoga je i toj knjizi posvećeno jedno poglavlje, jer se *Postilla* (1568.) smatra prvom tiskanom hrvatskom latiničnom knjigom u povijesti književne riječi kod gradišćanskih Hrvata. Drugim riječima, *Konzul i njegovo djelo* prikazani su u širokom dijapazonu, tj. kontekstu različitih zbivanja koja su išla na ruku, ali i suprotno njemu i njegovim suradnicima kod prevođenja i tiskanja hrvatskih knjiga u Urachu od 1561. do 1565. godine. Dakako, riječ je i o momentima koji su im zagorčivali život na putu prevoditeljsko-izdavačkih ostvarenja. Knjiga *Stipan Konzul i njegovo djelo* obogaćena je nizom preslika izvornih dokumenata i ilustracija kako bi se čitatelju predočilo razdoblje u kojemu su Konzul i Antun Dalmatin živjeli i djelovali.

Prema tomu, knjiga sadrži sljedeće cjeline: I. *Barun Ivan III. Ungnad Weissenwolf od Sonnecka u službi cara Ferdinanda I.*, zatim je riječ o Ungnadovoj zauzetosti u Württembergu oko tiskanja hrvatskih knjiga i njegovoj ulozi u osnivanju tiskare u Urachu. II. poglavlje posvećeno je Stipanu Konzulu iznova; tu je riječ o njegovu podrijetlu, radu, odlasku u Njemačku i njegovu tamošnjem itinerariju. U III. poglavlju predočujem Trubarovu skrb za hrvatski prijevod *Biblije*. IV. poglavlje donosi pregled prevoditeljsko-izdavačke djelatnosti Ungnadove tiskare kroz pojedina Trubarova i Konzulova pisma. V. poglavlje nosi neobičan naslov: *Prva Trubarova sumnja u Konzulovo prevođenje*. Čitatelj će se možda pitati kako je do takve sumnje uopće moglo doći kada je Trubar ispočetka hvalio Konzulov prevoditeljski rad? Upravo se na to pitanje osvrćem, a zatim u VI. poglavlju govorim o Trubarovu napadu na Konzula. U VII. poglavlju riječ je o Konzulovu itinerariju – putu u Istru i Hrvatsku. VIII. poglavlje govori o pisanim svjedočanstvima što ih je Konzul prikupio za svoga putovanja po Hrvatskoj i Istri početkom 1563. godine, a koja potvrđuju hrvatskojezičnu ispravnost i razumljivost prijevoda glag. NT 1562. U IX. poglavlju razmatram naziv jezika u hrvatskim izdanjima Ungnadove tiskare u Urachu (1561.–1564.). Uz to je prilažena korespondencija Vatroslava Jagića u kojoj on predočuje svoj interes za novopronađenu knjigu starozavjetnih «Proroka» tiskanu u Urachu (1564.), a koju je iznova objavio u Beču 1895. Za današnjega čitatelja bit će zanimljiv uvid u poslovanje Ungnadove tiskare u Urachu – o tome je riječ u X. poglavlju. Budući da su Antun Dalmatin i Stipan Konzul nakon prestanka rada uraške hrvatske tiskare otišli u Regensburg, XI. poglavlje govori o prvoj knjizi za *uboge Hrvate* u zapadnoj Ugarskoj za koje su preveli i dali tiskati *Postillu* 1568. godine u Regensburgu. XII. poglavlje prikazuje, kronološkim slijedom, što se i kako pisalo o Stipanu Konzulu kod gradišćanskih Hrvata u 20. i 21. stoljeću. XIII. poglavlje posvećeno je sudbini Ungnadove tiskare nakon 1564. godine. Naime, te je godine Ungnad umro i tiskara je prestala s radom. U literaturi se kasnije pojavilo pitanje gdje su završila glagoljična i ćirilična slova i ostali tiskarski inventar? Odgovor na to pitanje pokušao sam dati u tom poglavlju.

XIV. poglavlje, *Dodatci*, čine prilozi kojima se želi upotpuniti slika o zauzetosti Stipana Konzula i Ungnadove tiskare u Urachu. Od priloga valja izdvojiti preslik Konzulovih glagoljičnih *Errata* iz 1562. godine, namijenjenih glagoljičnom I. dijelu *Novoga testamenta*. O tim *Erratama* (ispravcima od 16 stranica) nema spomena u Bučarovoj *Bibliografiji* (1938.). To su ispravci koje je Konzul dao otisnuti nakon što je kritika izrekla svoj sud, tj. da u slovtisku NT (1562.) ima mnogo grješaka. Jedini primjerak *Errata* (stranice su izvadene, kao makulatura, iz korica jedne knjige), čuva se danas u Evangeličkom arhivu u Šopronu (Soproni Evangélikus Levéltár), gdje sam ih imao u rukama 13. rujna 2011. i naručio digitalni snimak.¹ Uz to su predloženi primjerci uraških hrvatskih sačuvanih knjiga u knjižnicama u Šopronu, Bratislavi, Ljubljani, Zagrebu i Beogradu.

Vjerujem da dobrohotni čitatelj nema ništa protiv što sam među dodatke uvrstio i ulomak iz romana *Krvavi dani. Historijski roman iz istarske prošlosti* (1908.) Vladimira Nazora, njegov IV. dio pod naslovom *Posljednji Luteranac*. Nazor prikazuje lik Stipana Konzula koji je došao u Istru i susreće se s grofom Franom i drugim osobama. Tekst je svakako zanimljiv: uostalom, pisao ga je Vladimir Nazor, koji je neko vrijeme službovao u Istri, u Pazinu i Kastvu.

I na kraju. Svjestan sam da ova knjiga možda nije iscrpna monografija o Stipanu Konzulu, no ipak, ako ona potakne nekoga tko će Konzulu i protestantskom pokretu u Hrvata posvetiti još pokoju novu knjigu, smatram da je cilj postignut.

Ako danas sva hrvatska prevoditeljska ostvarenja Ungnadova izdavačkoga pothvata u Urachu ubaštinito u korpus hrvatske knjiž(ev)ne starije hrvatske književnosti, s ciljem da se naglasi sudbinsko značenje fenomena materinskoga jezika i književnosti unutar zbiljskoga političkoga i kulturnog života 16. stoljeća u Hrvatskoj (bez obzira kako se ona tada na geografskim kartama tadašnje Europe zvala), onda krugu istarskih reformatora valja odati najveće priznanje. Time ujedno dati im odgovarajuće mjesto u povijesti hrvatske književnosti i jezika. Pri svemu tome valja se kloniti precjenjivanja i podcjenjivanja pri svakom vrednovanju ili bilo kakvom uspoređivanju. Znamo da ih se je dosad zaobilazilo i podcjenjivalo, a neki su ih hrvatski jezikoslovci etiketirali «sajmarima». Smatram da ovom knjigom taj epitet otpada.

Ovu knjigu, kroz tekst, prati niz faksimila, ilustracija i portreta osoba koje su bile involvirane u kontekst Konzulova djelovanja, čime sam nastojao približiti čitatelju razdoblje u kojemu su djelovali Antun Dalmatin i Stipan Konzul sa suradnicima.

¹ Preslik tih *Errata* prvi put sam objavio, uz predgovor, u latiničnom prijepisu NT (I. dio, glagoljica 2013., 535-555) te u ponovljenom pretisku glagoljskoga NT (1562./62.), 2016., u pogovoru (izd. Teološki fakultet «Matija Vlačić Ilirik», Zagreb).

Veći dio faksimila i preslika za ovu knjigu uspio sam dobiti iz sljedećih knjižnica i arhiva: Österreichische Nationalbibliothek u Beču; Universitätsarchiv u Tübingenu; Hauptstaatsarchiv u Stuttgartu; Staatliche Bibliothek u Regensburgu; Öffentliche Bibliothek der Universität Basel; Österreichisches Staatsarchiv u Beču; Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek u Göttingenu; Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu; Narodna in univerzitetna knjižnica u Ljubljani; Gradski arhiv u Kisegu (Köszeg); Evangelički arhiv u Šopronu; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Za svog boravka kao stipendist zaklade Alexander von Humboldt u Njemačkoj (1986. i 1991.), uz njezinu pomoć došao sam do većeg dijela preslika u Tübingenu i Stuttgartu. Svima najsrdačnije zahvaljujem na susretljivosti i pomoći. Zahvaljujem recenzenticama izv. prof. dr. sc. Lidiji Matošević i doc. dr. sc. Marini Schumann, koja je rukopis knjige i lektorirala. Zahvaljujem također Andreju Bukvcu-Mimici koji je rukopis knjige pripremio za prijelom.

Također zahvaljujem izdavaču, Teološkom fakultetu «Matija Vlačić Ilirik» u Zagrebu, i suizdavaču, Hrvatskom kulturnom društvu u Gradišću, kao i svima koji su pomogli da ova knjiga, posvećena 500. obljetnici rođenja Stipana Konzula, ugleda svjetlo dana i dođe u ruke čitatelja. Stoga navodim riječi dvojice hrvatskih prevoditelja koji su za svoje djelo napisali:

Mi Vas prosimo, da ovo naše prvo delo tumačenje štampano od nas, sada za dobro vazmete i na bolje obračajuć i tmačeći razumejte. I ako je u njem ko pomenkanje u tmačenju, u besedah ili u sloveh v ortografiji, to isto nam skoro dajte u pravoj ljubavi na znanje. Hoćemo te iste za prvo u drugih knjigah popraviti. [Stipan Konzul i Antun Dalmatin, 1561.].

To bi se i za ovu knjigu moglo reći njihovim riječima:

Vazmite ovo delo za dobro i na boljše obračajuć i tmačeći razumejte. Ako je va tom ko pomenkanje u besedah ili u sloveh v ortografiji, to isto nam dajte na znanje, hoćemo to u drugih knjigah popraviti.

U Zagrebu, 7. svibnja 2022.

Alojz Jembrih

I.

Barun Ivan III. Ugnad Weissenwolf od Sonnecka u službi cara Ferdinanda I.

Die Ugnaden Frey-
Herrn u Sonegg / Obste Spän
der Grafschaft Warasdin. K. ©

Ugnadov grb

I. Barun Ivan III. Ungnad Weissenwolf od Sonnecka u službi cara Ferdinanda I.

Pogled na grad Sonneck; iz kataloga izložbe: *Trubarjev in Ungnadov dar Evropi*; NUK, Ljubljana (29. maj – 29. junij 2008.)

U prvoj i najstarijoj hrvatskoj tiskari u egzilu, koja je bila smještena u Urachu, u prostorijama dvorca koji je od württemberškoga vojvode Krištofa na uporabu dobio nekadašnji zemaljski kapetan štajersko-slavonske Vojne granice Ivan III. Ungnad Weissenwolf² od Soneka, Bužećanin Stipan Konzul sa suradnicima je ostvario hrvatsko-prevoditeljski izdavački uspjeh. Budući da o Ivanu Ungnadu na njemačkom govornom području postoji obilna literatura, smatram da je potrebno nešto reći o njegovoj zauzetosti u službi Ferdinanda I., koju je obnašao kao štajerski zemaljski kapetan i vrhovni kapetan pograničnih vojnih postrojbi u Hrvatskoj i Slavoniji. Iako su glavna okosnica ove knjige *Stipan Konzul i njegovo djelo*, smatram da je ipak na prvom mjestu potrebno nešto reći o čovjeku koji je najviše pridonio cjelokupnoj knjižnoj nakladi hrvatskih knjiga u svojoj tiskari, koju je on nazvao *Windische, Chrabatische und Cirulische Trukherey* [*Vindiše, Krabatiše und Ciruliše Trukeraj – Slovenska, Hrvatska i Ćirilčna Tiskara*] i u kojoj su Stipan Konzul i Antun Dalmatin sa suradnicima na vidjelo iznijeli niz hrvatskih knjiga tiskanih na glagoljici, ćirilici i latinici. Riječ je, dakle, o onom razdoblju Ungnadova života koje je vezano za njegovo djelovanje na prostoru koji je pripadao Habsburškom Carstvu i koji je trebao biti branjen od Osmanlija, o čemu je brinuo upravo Ivan Ungnad (1493.–1564.).

Prije nego je barun Ivan III. Ungnad Weissenwolf od Sonecka (Sonegg)³ došao u Württemberg i započeo svoje novo djelo, on je u Hrvatskom Kraljevstvu imao važnu ulogu kao predsjednik ratnog savjeta, a Ferdinand ga je poslao u Ptuj da bude bliže graničnim i ratnim događajima u doba kada su se gradile i obnavljale krajiške utvrde Hrvatskoga Kraljevstva. Ungnad je 12. siječnja 1540.

- 2 Neki hrvatski autori u svojim člancima pišu *Weissenhof*, no to je krivo, jer taj se oblik u izvornim dokumentima ne pojavljuje, već samo *Weissenwolf*.
- 3 *Auch der Geburtsort ist bisher nicht zu bestimmen. In jener Zeit durften die Hauptinteressen der Familie noch in Kärnten gelegen haben, obwohl sie damals*

imenovan štajerskim zemaljskim vrhovnim kapetanom (Landeshauptmann) Ferdinandovih trupa i u pet donjoaustrijskih pokrajina te pokrajina Kraljevine Slavonije (ŠIŠIĆ, 1975., 179). U knjizi Milana Kruheka čitamo:

Početak 1542. godine dolazi na mjesto sandžaka Murad-beg, koji odmah u veljači sa svojim snagama napada Orahovicu, Mikleuš i Drenovac te bez velikih problema osvaja ta tri velika i važna granična utvrđenja. Kralj Ferdinand opet više misli na osvajanje Budima (ali i opet usprkos velikim troškovima i žrtvama bez ikakva uspjeha) negoli na obranu Slavonije. Hrvatska je i bez bana, jer se Petar Keglević odrekao banske službe već prošle godine. Nikola Jurišić također nije više zapovjednik kraljeve vojske. Na tu je dužnost kralj postavio Ivana Ungnada. Njegovo djelovanje u Slavoniji bilo je usko vezano uz utvrđeni feudalni grad Varaždin. (...) Godine 1542. Kralj je postavio banom Nikolu Zrinskoga, koji se istaknuo u opet neuspješnoj opsadi Budima. Imenovanjem N. Zrinskoga Hrvatska je dobila pravoga čovjeka, koji je znao kako bi trebalo braniti zemlju. No i njega će kralj pomagati jednako tako slabo kao i prijašnje banove. Osim toga je očito da se Nikola Zrinski kao ban nije baš slagao s nekim strateškim idejama i planovima Ferdinandova vrhovnog kapetana Ivana Ungnada, kralj je ipak cijenio Ungnadovu službu. Dapače, da bi je mogao bolje obavljati, predao mu je početkom mjeseca prosinca 1543. tvrdi feudalni grad Varaždin. Učinio je to pod posebnim utvrđenim uvjetima. Ungnad je naime dobio tvrdi grad i njegovo vlastelinstvo. Ungnad će biti dužan poštivati slobode i prava slobodnoga i kraljevskoga grada Varaždina. Ungnad će u ime te svojevrstne najamnine grada i posjeda varaždinskog platiti kralju 5.000 forinti. Nakon smrti Ungnada ili njegovih nasljednika grad s posjedom treba biti vraćen kralju ili njegovim nasljednicima. Nadalje, tih 5.000 forinti zaloga Ungnad neće isplatiti kralju, već će tim novcem obnavljati i graditi utvrde grada i tvrđave, zajedno uz pomoć građana grada Varaždina. Toga radi Ferdinand daje Ungnadu 200 forinti godišnje iz prihoda Slavonske tridesetnice. Ako pak taj ugovor bude raskinut, kralj će prihvatiti natrag varaždinski tvrdi grad i vratiti Ungnadu 5.000 forinti, priznajući mu troškove ugrađene

auch schon in der Steiermark, vor allem in Plankenwart und mit Streubesitz in der Obersteiermark begütert war. Wahrscheinlich ist die namengebende Burg Sonnegg in Jauntal der Ort seiner Geburt, aber auch Waldenstein, nach der steirisch-kärntnerischen Grenze, kommt dafür in Betracht. (ZIMMERMANN, 1981., 203). Obitelj je svoje posjede imala u Koruškoj, Štajerkoj i Kranjskoj. Stoga je Ivan Ungnad imao izdašnih prihoda od svoga posjeda u Koruškoj.

U *Enciklopediji Hrvatskoga zagorja* (2017., 867) navodi se uz Ungnada «von Weissenwolf» i također «von Weissenhof», ali taj naziv nije nikada u njegovoj obitelji istican, a ne nalazimo ga niti u izvornim dokumentima. Dakle, na njemačkom govornom području svi autori koji su pisali o Ivanu Ungnadu III. Weissenwolfu od Sonnecka rabili su naziv *Weissenwolf*, a ne *Weissenhof*.

u obnovu varaždinskih utvrda. (...) Iako će se Ungnad uskoro odreći dužnosti vrhovnoga kapetana (vjerojatno zbog neslaganja s banom N. Zrinskim), njegove zasluge za izgradnju utvrda, ne samo utvrde i grada Varaždina već i drugih utvrda u Slavoniji, bile su velike.⁴

Zasluga je Ungnadova i to što je on u Varaždin doveo sposobnog graditelja Domenica de Lalija, koji je nadzirao izgradnju svih obrambenih slavonskih utvrda sve do 1563. godine, dakle i varaždinskih utvrda započelih 1544.⁵ Ungnad se brinuo i za izgradnju sisačkoga kaštela, koji je pripadao Prvostolnom kaptolu zagrebačkom. No, Ungnad je od Ferdinanda I. tražio svoje razrješenje s položaja vrhovnoga kapetana za Slavoniju, što je i dobio 12. siječnja 1544., a na njegovo je mjesto kralj imenovao Jurja Wildesteina (ŠIŠIĆ, 1975., 207). Godine 1552. kralj Ferdinand I. je upozorio spomenuti Kaptol u pismu od 6. rujna da bolje čuvaju sisački kaštel. Stoga je u srpnju 1553. naredio banu Nikoli Zrinskomu i kapetanu Ivanu Ungnadu⁶ da u sisački kaštel dovedu i smjeste veći broj posadnih vojnika, a Kaptol ih mora primiti. Ungnad je osobno došao u Sisak, svakaako nije bio zadovoljan time što je kaštel u Sisku slabo branjen jer ima samo 8 vojnika i tri stražara. Osim toga, oko kaštela nisu bile prokopane zaštitne grabe. Uzrok je tome bio u nepovoljnim vremenskim prilikama. «Ungnad se obratio i banu Nikoli Zrinskomu i tražio od njega da vodi brigu o tome da u Sisak budu upućeni radnici iz Varaždinske županije, prema zaključcima koje je o toj stvari donio Hrvatski sabor» (KRUHEK, 1995., 139).

Zanimljivo je Ungnadovo izvješće iz rujna 1553., kada je započela izgradnja novih utvrda u Križevcima:

Za Križevce sam na trošak vašeg Veličanstva našao neke radnike, koji će zajedno s građanima raditi na podizanju utvrda. Događa se ovdje, uglavnom zato što se siromašni ljudi, koji se boje bilo gdje prebivati, te se ovdje osjećaju sigurnijima, da se ovdje gradi kako tko hoće, što ne slični nikakvu ozbiljnu gradilištu. Zbog toga nisam ni ja siguran koliko novca dati za taj posao, te mislim samo to da ako tu marljivost ne bismo nagradili brigom za ta mjesta dogodilo bi se da mnoga mjesta ostanu bez svojih stanovnika.⁷

Sve u svemu, Ivan Ungnad je pokazivao veliku zauzetost i brigu za obranu slavonske granične obrambene linije i 1554. godine (vidi: KRUHEK, 1995., 154-155). No ipak je bilo trenutaka u kojima nije bio zadovoljan kao vrhovni zapovjednik

4 KRUHEK, 1995., 104-105, 141-144, 149-159.

5 KRUHEK, 1995., 134.

6 Tada je Ungnad ponovo imenovan vrhovnim kapetanom na slavonskoj i hrvatskoj granici (ŠIŠIĆ, 1975., 246).

7 KRUHEK, 1995., 152.

kraljeve vojske u Hrvatskom Kraljevstvu, u kojemu je pregledao osobno sve granične krajeve i upoznao položaje i prirodu njihovih utvrda. «Sav se taj prostor od Drave do primorskih krajeva toliko razvukao da za njegovu obranu nema drugog mogućeg rješenja nego da plemstvo i staleži Kraljevstva toj obrani pridruže sve svoje snage, da bi onda kralj mogao za njegovu obranu učiniti više nego dosad», piše Ungnad u pismu upućenom Hrvatskom saboru koji je zasjedao 1. prosinca 1544. (KRUHEK, 1995., 156; ŠIŠIĆ, 1975., 255-256).⁸

Naime, hrvatsko je plemstvo trebalo više udovoljavati svojim obvezama u davanju potrebne radne snage kod gradnje i uređenja utvrda, što nisu činili; zbog toga bi se Ungnadovo nezadovoljstvo moglo smatrati opravdanim. Unatoč njegovim nastojanjima oko izgradnje obrambenih utvrda na Slavonjskoj granici, što se nije ostvarilo prema njegovim očekivanjima, Ungnad je neke poslove nastojao prenijeti na svoja dva sina Krstu⁹ i Ludviga. No on u drugoj polovici 1555. napušta dužnost vrhovnoga kapetana kraljeve vojske, na koje ga je mjesto imenovao Ferdinand I. 1553., kao *Obristen feldhauptmann an der Windischen und Crabatischen gränzzen* (ZIMMERMANN, 1981., 212; ŠIŠIĆ, 1975., 246). Ungnadovu je molbu car Ferdinand I. uslišao već 16. lipnja 1555. godine (KIDRIČ, 1978., 25). «Uzrok tomu odstupanju s dužnosti realna stratega i marljiva graditelja granične obrane možda leži u neslaganju s kraljem Ferdinandom ili u nekim nesuglasicama s banom Nikolom Zrinskim, ili jednostavno u nemoći da ostvari svoje strateške zamisli i traženja» (KRUHEK,

8 Vrlo je upečatljivo pismo što ga je Nikola IV. Zrinski 1544. na glagoljici pisao barunu Antunu od Turna i Križa, kapetanu Kranjske. Zrinski je imenovao hrvatskim banom 1542. i vidio je koliko treba vojske da se obrani od Osmanlija koji nadiru na Hrvatsku. Ferdinand I. i nije baš bio raspoložen da Zrinskomu pomogne. Zbog toga se iz pisma može iščitati jedna dramatična intonacija i osjećaj rezignacije, napuštenosti i bespomoći pred nadmoćnim osmanlijskim neprijateljem. Nade u austrijsku carsku vojsku su vrlo male i zato Zrinski kaže u pismu: «A mi znamo da gredu i da je zginuti onoj zemli da ja ne znam komu na znanje davati zač ni od nikogar ni edne pomoći (...) Dan u gradu našem Ozlju u utorak po svetom Matiju 1544.» Nije li već tu nagovještaj sličnoga događaja 22 godine kasnije u obrani Sigeta (1566.)? Spomenuto pismo je u presliku predočio Eduard HERCIGONJA, 2009., 101.

9 Antun Vramec u svojoj *Kronici* (1578., 64b-65a) zapisuje u vezi s Krstom Ungnadom: «Gospodin Krištov Ungnad slobodni gospodin i baro(n) v Soneku, špan i knez Varoždinske i Zagorske meje, večnik i tonačnik cesorove svetlosti. Dalmatinskim, horvatskim i slovenskim banom, Bogu vsamogočemu na diku i hvalu, posta.» Dakle, Ivan Ungnad se sigurno nije nikada nadao da će mu sin dobiti tako visoku čast i dužnost u Kraljevstvu Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. I Pavao Ritter Vitezović isto donosi u svojoj *Kronici* (1696.), u nešto skraćenom obliku: «Krištof Ungnod, slobodni gospodin u Soneku knez u špan Varaždinske i zagorske meje, večnik i tonačnik cesarove svitlosti, Dalmatinskim, Horvatskim i Slovenskim banom, a vice banom Štefan Gregorijanci postasta.» Riječ *postasta* je dual (dvojina), a znači *postali su* (obje su *Kronike* dostupne u pretisku: Vramčevu je za pretilsak priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih, izd. HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin i Kršćanska sadašnjost, Zagreb-Varaždin 1992.;

1995., 158).¹⁰ Kod Zimmermanna je godina 1555. ona u kojoj je Ungnad napustio svoju službu u Hrvatskoj i Slavoniji, Šišić pak piše da je to bilo 1556.:

Vitezovićevu je *Kroniku* za pretisak s transkripcijom priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih, ArTresor Naklada, Zagreb 2015.). Kad je o Krištofu Ungnadu riječ, on je 1578. kao hrvatski ban oslobodio utvrdu-grad Zrin, u kojem je rođen Nikola IV. Šubić Zrinski, a koju je 1577. godine osvojio Ferhatpaša. Vramec je i to zapisao u svojoj *Kronici*: «1577. Zrin grad Turci zavješe na konce ovoga leta, od toga grada imenuju i zovo se gospoda Zrinska i grofi» (*Kronika*, 1578., 64b). U vrijeme Ungnadova banovanja za godinu 1576. Pavao Ritter Vitezović u svojoj *Kronici* (1696., 162) zapisuje: «Ferhat paša zavje Bužin, Cazin i ostale dvore v okolu, na ov kraj Une. Od te dobe od onih gornjih hervatskih stran poče ljudstvo bižati prik Mure i Rabe, i nastanjovati se po Panoniji, Austriji, uz Dunaj i prik Dunaja po Moraviji, Ugerskoj i Češkoj zemlji.» Tom je viješću potvrđeno iseljavanje Hrvata koji su bježali pred turskim osvajanjima na prostore na kojima i danas obitavaju gradišćanski Hrvati: u zapadnu Mađarsku, Gradišće u Austriji, Slovačku i južnu Moravsku. No spomenimo još da su protiv Krištofa Ungnada, dok je bio gospodar grada Varaždina, pismeno pred Prvostolnim kaptolom zagrebačkim prosvjedovali građani, a prosvjed su potpisali, vjerojatno i sastavili Antun Vramec, gradski notar Ivan Pergošić i Franjo Hveršić. U prosvjedu je riječ o nekim posjedima Varaždinaca koje je Ungnad prisvojio (više o tom prosvjedu vidi u: Alojz JEMBRIH, *Antun Vramec i njegovo djelo* («Zrinski», Čakovec, 1981.), 268-271). Nešto slično je Krištof Ungnad radio i u Samoboru. Proizlazi to iz sljedećih rečenica: «U samom Samoboru, osim gospodara Samobor-grada, protestantizam nije uhvatio dublje korijenje. Razlog je tome što su Ungnadi bili nasilnici i otimači te su bezobzirno kršili prava građana slobodnoga kraljevskog grada Samobora» (DIDOVIĆ, 1988., 74). Nije suviše spomenuti da je kći Krištofora Ungnada bila supruga grofa Tome Erdődyja, glasovitog po pobjedi nad Turcima kod Siska 1593. godine. Iako je Ana Marija rođ. Ungnad bila odgojena u protestantizmu, pod utjecajem supruga postala je katolikinja. Zahvaljujući njoj, franjevci u Samoboru vratili su se u svoj samostan iz kojega su morali otići još za Ivana Ungnada, tadašnjega gospodara Samobora, koji je 1527. za župnika postavio nekog Petra protestanta (vidi: DIDOVIĆ, 1988., 74). Valja još spomenuti da imenovanjem Krištofa Ungnada (kao stranca) za hrvatskoga bana i njegovim ustoličenjem 5. veljače 1578. godine nisu bili zadovoljni u Hrvatskoj i Slavoniji. Nezadovoljstvo se javlja i zato što «ban izpusti Dalmaciju prozvav se samo hrvatskim i slavonskim banom.» Na temelju takva čina zaključivalo se da je u pozadini želja «Hrvatsku i Slavoniju pridružiti nutarnjo-austrijskim pokrajinama; ter iz njih učiniti njemačku markgrofiju» (RAČKI, 1866., 528-529, 530). Kada se pročita što je Antun Vramec u svojoj *Kronici* (1578.) zapisao o Krištofu Ungnadu, onda nam pisanje Račkoga dolazi pod znak upitnika. Vramec piše da je 1578. «Gospodin Krištof Ungnad slobodni gospodin i baron v Soneku, špan i knez varoždinske i zagorske mede, večnik i tonačnik cesarove svetlosti, Dalmatinskim, Horvatskim i Slovenskim banom, Bogu vsamogućemu na diku i hvalu posta» (64b-65a).

- ¹⁰ Kralj Ferdinand I. imenovao je hrvatskim banom Nikolu IV. Zrinskoga 24. prosinca 1542. godine, tražeći suradnju između bana i Ungnada. «Ungnad se pak često tužio na bana Nikolu Zrinskoga da hrvatskom vojskom samovoljno zapovijeda, a da ga u tome čak i ne obavještava» (KRUHEK, 1992., 24). Da su doista i od strane Nikole Zrinskog prema Ungnadu postojala neka neriješena pitanja, svjedoči pismo što ga je Nikola Zrinski pisao svome šogoru, čijom se sestrom Evom od Roženberga drugi put oženio. U pismu od 25. srpnja 1564., dakle, pet mjeseci prije nego će Ungnad umrijeti (27. prosinca 1564.), Zrinski uz ostalo piše: «(...) Betreffendt mein sahen vor wegen Sygeth, ich nimb mier Gott zu meinem zeugen, dass ich darinen

Ivan Ungnad ostavio je zemlje i oblasti kralja Ferdinanda i pošao u Njemačku odakle je pomagao širenje Lutherove vjere među južnim Slavenima, osobito među Slovencima i Hrvatima. Kapitanom zemaljskim u Štajerskoj postao je mjesto njega Juraj Herberstein, a vrhovna kapetanija na krajini Hrvatske i Slavonije zapala je dosadanjega hrvatskoga kapitana Ivana Lenkovića.¹¹

U ovom kratkom prikazu razabire se kakvu je ulogu Ivan Ungnad imao u Hrvatskom Kraljevstvu prije nego je napustio službu, nakon 37 godina služenja kralju Ferdinandu I.

Ungnad je i prije već nekoliko puta boravio u Njemačkoj i upoznao se s Lutherovom reformacijom. Budući da je bio udovac od 1552., kada mu je umrla supruga Ana, svoju nezbrinutu djecu odveo je sestri Elizabeti u Vintiřovu/Winteritz (Češka), gdje je živjela kao udovica grofa Albrechta Schlicka (ZIMMERMANN, 1981., 212).

Ivan (Hans) Ungnad u Württembergu i njegova zauzetost oko tiskanja hrvatskih knjiga u Urachu

Nakon što se Ungnad 1555. povukao s mjesta zemaljskoga kapetana štajersko-slavonske granice, životno putovanje odvelo ga je u Njemačku, najprije u Wittenberg. Njegovo bivše štajersko poglavarstvo moli ga u pismu od 14. prosinca 1555. da bi, kao njihov opunomoćenik, nazočio u siječnju 1556. na saboru u Beču, jer u njega imaju veliko povjerenje. Ungnad je odbio molbu, no ipak

kheineswgs mein eigen nutz betracht, sonnder vermain mit meinen grossen Uncossten treulich zu dienen, endgegen werden mier meine treue dienst mit Ungnaden auch merktlicher meiner ehre Verletzung belontt, Gott wais am aller besten wie zu grosser Verkhleinerung meiner ehrn unnd reputation so grosse unverdinte schmah, schandnt unnd Ungnad Irer Mjt. mir khumbtt voraus alhier in unserm lanndt, da man es fur gros ausrait, wills aber alles Gott dem Allmechtigen als dem treuisten belonner haimbsezen.» Pismo je pisano njemačkim jezikom, koji je Zrinski znao (pismo je objavio Franjo Rački uz prikaz knjige: Matija Mesić, *Život Nikole Zrinskoga, sigetskoga junaka* (Matica ilirska, Zagreb, 1866.), *Književnik. Časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti*, ur. Franjo Rački, Vatroslav Jagić i Josip Torbarina, godina treća (Zagreb, 1866., 592). No i prije toga je između Ungnada i Zrinskoga došlo do zavadice. Naime, još 1554. godine Nikola Zrinski je htio dvoboj s bosanskim Mehmed pašom, koji se trebalo održati u Đurđevcu. Za taj osobni okršaj trebala je dozvola Ferdinanda I., koji dvoboj nije odobrio, ali je preporučio da Zrinski ipak prikupi vojsku i pripremi se ako bi Turci navalili na Hrvatsku. U tome je trebao sudjelovati i kapetan barun Ivan Ungnad sa svojim postrojbama. No on se držao po strani. «Radi toga opet se zavadiše ban i kapetan, tako da je kraljević Maksimilijan molio svoga oca, neka bi ih opet izmirio» (ŠIŠIĆ, 1893., 433-435).

Hans Ungnad von Weissenwolf

Ivan Ungnad (1493.–1564.)

je savjetovao štajerskom zemaljskom poglavarstvu kako se valja na saboru postaviti. Iste godine još je došao u Štajersku radi sređivanja poslova oko svoje bivše službe. U svibnju 1556. Ungnad se nalazi na dvoru u Bruxellesu. Po dolasku u Wittenberg taj se 60-godišnji starac zaljubio u 22-godišnju groficu Magdalenu Barby (1530.–1565.). čiji je životni put također vrlo zanimljiv.

Rođena je 1530. Kad su joj bile tri godine, roditelji su je predali časnim sestrama u samostan u Werdenu, koji je napustila nakon 20 godina iz vjerskih razloga.¹² Ungnad se njome zaručio u Mansfeldu 13. travnja 1556., a 1. srpnja su se vjenčali.¹³ Poznati grecist i profesor na Sveučilištu u Tübingenu Martin Crusius (1526.–1607.),¹⁴ suvremenik Ungnadov, pričao je, a zapisao Zimmermann:

¹¹ ŠIŠIĆ, 1975., 267-268.

¹² ZIMMERMANN, 1981., 212.

¹³ KIDRIČ, 1978., 30.

¹⁴ O njemu vidi u zborniku radova: *Slovinci v evropski reformaciji šestnajstega stoletja* (Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, Ljubljana, 1986.), 31-40.

I. Barun Ivan III. Ungnad Weissenwolf od Sonnecka u službi cara Ferdinanda I.

(...) Seine fromme Gemahlin, (...) eine noch ziemlich junge Fräulein, liebt niemand als ihren alten, gelinden und angenehmen Herren (...). Wie schön war es vor allem hiesigen Volk, wie selten, ja wie unvergleichlich war dieses anzusehen, wann sie so fleißig in die Predigten gingen und auf der Gasse einander an der Hand führten! Der Herr war ein alter ehrwürdiger Greis, die junge und sehr schöne Dame, die ihren Mann und Herren ehrte und liebte. Sie waren nicht anders als wie ein Paar keusche Turtel-Tauben, die einander lieb haben, wie der Griechische Poet sagt: Sie sind stets munter und reizen einander zu unendlicher Fröhlichkeit.¹⁵

Iz prvoga braka na životu je Ungnadu ostalo pet sinova i tri kćeri.¹⁶ Magdalena mu je rodila još dva sina, Wolfa (1557.) i Ivana Jurja (1562.) (KIDRIČ, 1978., 31).

Petar Pavao Vergerije ml. (1498.-1565.)

¹⁵ ZIMMERMANN, 1981., 212-213.

¹⁶ S prvom je suprugom imao dvadeset sinova i četiri kćeri (SCHNURRER, 1799., 43).

Ungnadov susret s Petrom Pavlom Vergerijem ml. u Leipzigu doveo je do odluke da svoje stanovanje premjesti u Württemberg. Vjerojatno mu je Vergerije, koji je od 1553. bio dvorski savjetnik württemberškoga vojvode Krištofa, savjetovao da se osobno obrati njemu za pomoć. I doista, Ungnad je u ožujku 1557. pisao vojvodi Krištofu i pitao ga bi li smio svoje boravište imati u njegovoj pokrajini. Krištof ga je prijateljski pozvao i 28. prosinca 1557. imenovao ga je vojvodskim savjetnikom s početkom od Jurjeva 1558. godine (ZIMMERMANN, 1981., 213).¹⁷ France Kidrič pak piše da je Ungnad «osebno prosil Filipa Hensenskega, naj ga priporoči Krištofu, in Filip je prošnji ugodil» (KIDRIČ, 1978., 31). Ungnad je, doduše, nakratko promijenio svoj plan, želeći se nastaniti u Straßburgu, ali ga je Krištof od toga nauma odvratio i ponudio mu na izbor pet prebivališta od kojih je Ungnad odabrao Amandenhof (Mönchshof, bivši samostan Braće zajedničkoga života) u Urachu, gdje se smjestio početkom rujna 1558. godine. Odlaskom iz Austrije Ungnad je izgubio niz imanja koja je posjedovao u Koruškoj, Štajerskoj, Kranjskoj i Hrvatskoj dok je bio u službi cara Ferdinanda I.¹⁸ Bio je vlasnik rudnika željeza u Koruškoj kod Waldensteina, bakra u Samoboru u Rudama te zlata i srebra u Koruškoj. Svoje vjersko opredjeljenje Ungnad je mogao produbiti u kontekstu svog novog obitavališta, i posvetiti se čitanju knjiga vodećih Lutherovih sljedbenika, kao što su bili Filip Melanchthon (neko vrijeme), Ivan Brencije i Jakob Andreae, u čijim je spisima vidio «zadnje besedo o teoloških vprašanjih.» Stoga je u pismu Kranjskom odboru u Ljubljani 24. studenoga 1562., uz ostalo, napisao: «(...) Novih naukov in novih mojstrov v resnici ni potreba, Bog jih je milostljivo že razkril, če bi jim ljudje le sledili ter se ravnali po knjigah rajnega Luthra, Brenza, Filipa in drugih mož, ki jih je Bog razsvetlil (...)» (KIDRIČ, 1978., 39).¹⁹ Iako je Ungnad u svojoj nutринi proživljao teške trenutke zbog gubitka imanja u domovini, nije klonuo duhom i nije mu bilo žao što je prihvatio Augsburšku vjeroispovijest. Možda je manje poznato da je za tisak priredio i svoju osobnu vjeroispovijed, koju je trebao tiskati u Straßburgu na Uskrs 1562. No, rukopisu se izgubio svaki trag kada ga je poslao na ogled Ivanu Spangenbergu, koji mu ga je vratio.²⁰

17 No, spominje se da je to već bilo 28. prosinca 1557. (JAMBREK, 2013., 214).

18 Vidi: KIDRIČ, 1978., 31-38. Autor je dosta detaljno opisao kakve je (ne)prilike Ungnad imao vodeći sporove oko svojih prijašnjih posjeda. O Ungnadu piše i Stanko JAMBREK (2013., 211-217), koristeći se podacima iz *Slovenskoga biografskoga leksikona*, u kojemu je natuknicu «Ungnad» napisao Ljubomir Andrej Lisac.

19 Kidričev prijevod iz njemačkoga Ungnadova pisma koje je objavio Theodor ELZE, 1897., 280.

20 Vidi: KIDRIČ, 1978., 40-41. Vidi također: *Slovenski biografski leksikon*, svez. 13, pod natuknicom «Ungnad baron Sovneški, Ivan III.».

